

O TALIJANSKOM GOVORNOM JEZIKU

UDK 805.0 : 800.855

Izvorni znanstveni članak. Primljen 20. 1. 1987.

Članak obrađuje neke karakteristike talijanskoga govornog jezika na planu morfologije, leksika i sintakse. Na planu morfologije na području zamjenica oslovljavanja govori o razlikama u upotrebi oblika *lei/ella* i *voi/loro*, a na planu ličnih zamjenica govori o upotrebi oblika *lui/egli*, *lei/essa* ili *ella*, *loro/essi* i *esse*. Na planu leksika govori o razlikama u upotrebi nekih vrlo frekventnih glagola i o tvorbi glagola sufiksom — *izzare*. Na planu sintakse obrađuje dva problema: upotrebu konjunktiva u talijanskom govornom jeziku u kojemu se konjunktiv često zamjenjuje indikativom, jer je indikativ kao glagolski način lakši i više se upotrebljava od konjunktiva, koji je često težak i za mnoge govornike talijanskog jezika, posebno za one koji pripadaju nižim socijalnim slojevima. U pogodbenim rečenicama koje izražavaju irealnost u prošlosti govorni talijanski jezik umjesto konjunktiva pluskvamperfekta i kondicionala drugog upotrebljava dva indikativa imperfekta.

Jezik je sistem komunikacije koji mora biti svima razumljiv i koji svi mogu upotrebljavati. Jezik služi prije svega komuniciranju s drugima. Još nedavno u Italiji pisani jezik bio je jezik prestiža a kao takav i službeni jezik. Između tog službenog jezika koji je književni jezik i svakodnevnoga govornog jezika postoje velike razlike. Govorni jezik ima vlastitu strukturu, a osim toga, kad izgovaramo rečenicu, ulaze u igru razni elementi, kao što su glas, akcent, melodija rečenice, intonacija, ritam, pauza, pokreti ruku, mimika, kojom izražavamo veselje, žaljenje, razočarenje. Za tradicionalne kategorije govornog i pisanog jezika moderna lingvistika još nije dala precizne definicije koje bi im dale nove sociolingvističke dimenzije. Zašto pišemo drugačije nego što govorimo? Malo ili gotovo ništa nam o tome ne kaže tradicionalna gramatika. Možemo mnogo očekivati u tom smislu od sociolingvistike. Sociolingvistika se veoma razvila posebno u posljednja dva desetljeća. Time ne mislimo reći da interes za uklapanje jezika u socijalni kontekst nije bio prisutan u dotadašnjoj lingvistici, nego želimo reći samo da je sociolingvistika posljednjih godina dobila znatne i samostalne dimenzije.

Istaknut ćemo neke karakteristike talijanskoga govornog jezika na planu morfologije, leksika i sintakse. Na planu morfologije na području zamjenica oslovljavanja razlike između govornog i pisanog jezika su znatne. Tako uobičajenom obliku *lei* suprotstavljamo oblik *ella* koji je biraniji i otmjeniji; obliku *voi* suprotstavljamo rjeđi oblik *loro* kojim se izražava distancirani stav prema osobama kojima se obraćamo. Na području ličnih zamjenica uočljiva je opozicija *lui/egli* kao zamjenica u funkciji subjekta — jednina muški rod, *lei/essa*, ili *ella* kao zamjenica u funkciji subjekta — jednina ženski rod, te *loro/essi*, *esse* kao zamjenica u funkciji subjekta — množina muški i ženski rod. *Lui* se suprotstavlja obliku *egli* kao što se govorni jezik suprotstavlja pisanom jeziku. Isto se tako *lei* suprotstavlja oblicima *essa* i *ella*, a *loro* oblicima *essi* i *esse*. Upotreba zamjenica *lui*, *lei* i *loro* u funkciji subjekta danas je registrirana u mnogim gramatikama. Oblici *lui*, *lei* i *loro* u funkciji subjekta još prije trideset ili četrdeset godina bili su samo u upotrebi govornog jezika

i u gramatikama uopće nisu spominjani ni kao oblici koje treba izbjegavati ili kao pogrešni oblici, a danas su uvedeni u mnoge gramatike, u neke čak kao jezična norma. U gramatici talijanskog jezika autora Battaglie i Pernicone¹ nalazimo, među ostalima, kao primjer rečenice²: »Ho parlato con la mamma, lei ha ragione« i »Ci avrei giurato però, che sotto quel berretto, lui ci aveva i capelli biondi.« Autori daju sljedeće tumačenje za upotrebu tih oblika³: »Tuttavia il pronomo di terza persona singolare femminile che oggi si va estendendo è lei ...« »Analogamente all'uso di lei si ha anche l'impiego di lui e di loro nell'ufficio di soggetto. L'uso di lei come soggetto è più generalizzato, mentre l'uso di lui e loro come soggetto è tuttavia contrastato. Volendoci attenere alla norma grammaticale, sarebbe opportuno evitare l'impiego di lui, lei e loro al posto rispettivamente di egli(esso), ella(essa), essi e esse. È anche vero che l'uso moderno è più proclive nell'adottare le forme lui e loro al posto del soggetto.« U talijanskoj gramatici autora Altieria Biagi i Heilmanna⁴, kada se govori o tom problemu, nalazimo ovakvo objašnjenje⁵. »Il sostituyente di 3ª persona ha quattro forme al singolare« — una forma per il soggetto: egli, ella. C'è però da notare che si sta generalizzando per il soggetto l'uso di lui e lei.« Upotreba oblika *lui, lei* i *loro* u funkciji subjekta umjesto oblika *egli, essa, ella, essi* i *esse* sankcionirana je u gramatikama suvremenoga talijanskog jezika i studenti talijanskog jezika, ako ih nastavnik ne upozori na razlike u upotrebi tih oblika u govornom i u pisanom jeziku, mogu pogrešno usvojiti samo oblike govornog jezika i služiti se samo njima u situacijama kad ih je nezamislivo i potpuno pogrešno upotrebljavati.

Na planu leksika dovoljno je spomenuti upotrebu nekih glagola. Dok govorni jezik radije upotrebljava glagol *andare*, pisani jezik daje prednost upotrebi glagola *recarsi*. Isto tako imamo parove *arrivare* — *giungere*; *capire* — *comprendere*; *succedere* — *accadere* i *avvenire*; *portare* — *recare*; *aver paura* — *temere*; *sentire* — *udire*; *aspettare* — *attendere*; *non sapere* — *ignorare*. Čestica *ci* je karakteristična za govorni jezik, tako imam *c'è* i *ci sono*, a pisani jezik više upotrebljava česticu *vi*, te imam *vi è* i *vi sono*.

Na planu sintakse spomenut ćemo problem upotrebe konjunktiva u suvremenom talijanskom jeziku. To je jedan od važnijih problema u nastavi talijanskog jezika. U govornom talijanskom jeziku konjunktiv je često zamijenjen indikativom. Jedan od razloga što se ne poštuje konjunktiv i što se zamjenjuje indikativom jest činjenica da je indikativ kao glagolski način lakši i više se upotrebljava od konjunktiva, pa ga govornici bolje poznaju, dok je konjunktiv, koji se rjeđe upotrebljava, često težak i za mnoge govornike talijanskog jezika, posebno za one koji pripadaju nižim socijalnim slojevima. Tako su česte rečenice u kojima je umjesto konjunktiva upotrijebljen indikativ: *Mi paree che è tardi. Credo che ha detto tutto. Sebbene piove, vado fuori. Si può entrare senza che nessuno ti dice niente*. Nastavnici talijanskog jezika moraju nastojati da učenici usvoje pravilnu upotrebu indikativa i konjunktiva, da sačuvaju konjunktiv kao glagolski način, pogotovo onda kad je upotreba konjunktiva nužna, bilo zato što on nešto dodaje značenju rečenice, bilo zato što je njegova upotreba distinktivna u odnosu prema upotrebi indi-

¹ Vidjeti Battaglia, S. — Pernicone, V., 1971.

² Primjer je na str. 150. spomenute gramatike.

³ Tumačenje je također na str. 150, pod točkama 4. i 5.

⁴ Vidjeti: Altieri Biagi, M. L. — Heilmann, L., 1985.

⁵ Objašnjenje se nalazi na str. 386. spomenute gramatike. Dajemo skraćeni citat, samo onaj dio koji se odnosi na problem što obrađujemo.

kativa. Jedna od teškoća u usvajanju pogodbenih rečenica jest pravilna upotreba konjunktiva u odnosu prema kondicionalu. U pogodbenim rečenicama koje izražavaju irealnost u prošlosti — il periodo ipotetico della irrealità — govorni talijanski jezik umjesto konjunktiva u zavisnoj pogodbenoj rečenici i kondicionala u glavnoj rečenici upotrebljava dva indikativa. Tako se umjesto *Se tu fossi venuto ieri, mi avresti trovato*, upotrebljavaju dva indikativa imperfekta: *Se tu venivi ieri, mi trovavi*. Umjesto *Se tu avessi avuto pazienza, saresti riuscito, imamo: Se tu avevi pazienza, riuscivi*. Isto tako umjesto *Se tu fossi venuto, ti saresti divertito, nalazimo: Se venivi, ti divertivi*. Umjesto *Se non fossi andata a trovarla ogni sera, mi avrebbe fatto grandi scene di gelosia, imamo: Se non andavo a trovarla ogni sera, mi faceva grandi scene di gelosia*. Upotreba indikativa umjesto konjunktiva i kondicionala vrlo je raširena u govornom talijanskom jeziku i odgovora težnji govornog jezika za jednostavnošću i jasnoćom, a slušalac je potpuno u mogućnosti shvatiti da je indikativ imperfekta upotrijebljen umjesto konjunktiva pluskvamperfekta i kondicionala drugog te da je posrijedi pogodbeni rečenica u prošlosti i da ona izražava irealnu radnju.

Jezik štampe, radija i televizije izražava karakteristike govornog jezika. Novinski jezik teži ekonomiji lingvističkih elemenata, da bi jezični izraz postao što brži i jezična poruka što neposrednija, a to su sve karakteristike govornog jezika. Tako se u tvorbi glagola vidi sve veća tendencija upotrebe sufiksa za tvorbu novih glagola; posebno je plodna tvorba glagola pomoću sufiksa — *izzare: attivizzare* — rendere attivo qualcuno, *immunizzare* — rendere immune qualcuno, *responsabilizzare* — rendere responsabile qualcuno, *strumentalizzare* — servirsi di qualcosa o di qualcuno come di uno strumento per raggiungere un proprio fine. Na nivou sintagme zanimljivi su skraćeni izrazi: *problema base* — problema di base, *legge ponte* — legge che serve di congiungimento, come se fosse un ponte, *seduta fiume* — una seduta lunga come un fiume, *intervista lampo* — un'intervista breve come un lampo. Isto su tako karakteristični krnji izrazi u kojima nedostaje glagol, kao što su: *no alla riforma* — diciamo di »no« alla riforma, *sì alla casa* — diciamo di »sì« alla nuova politica della casa.

Nastavnik mora uočiti te pojave i upoznati studente s njima, tako da oni, ako ih upotrebljavaju, moraju biti svjesni da su to oblici koji pripadaju govornom jeziku i znati u kojim ih situacijama mogu upotrebljavati. Možemo reći da nije promijenjena jezična upotreba, nego socijalna svijest o jezičnoj upotrebi. Upotreba je uvijek ista, i prije trideset ili četrdeset godina i danas. Zbog te socijalne svijesti moramo se okrenuti sociolingvističkim studijama. Različite socijalne klase govore različitim jezikom. Postoji stratifikacija i unutar talijanskoga govornog jezika. Kad kažemo da različite socijalne klase govore različito, to ne znači da govore različitim jezicima. Uvijek se radi o talijanskom jeziku, ali talijanski jezik kojim se služi jedna socijalna klasa često se razlikuje od jezika kojim govore druge klase, jer se svatko služi posebnim odsječkom jezika. Zadatak je nas nastavnika talijanskog jezika da studenti nauče što potpuniji jezik.

Literatura

- Altieri Biagi, M. L. — Heilmann, L. 1985. *La lingua italiana, segni, funzioni, strutture*, Edizioni A. P. E. Mursia, Milano.
- Battaglia, S. — Pernicone, V. 1971. *Grammatica italiana*, Loescher editore, Torino.
- Colombo A. (a cura di) 1982. *Guida all'educazione linguistica — fini, modelli, pratica didattica*, Zanichelli editore, Bologna.
- Regula, M. — Jernej, J. 1975. *Grammatica italiana descrittiva su basi storiche e psicologiche*, Francke Verlag Bern und München.
- Simone, R. 1976. *Libro d'italiano*, La nuova Italia Editrice, Firenze.
- Simone, R. — Ruggiero, G. (a cura di) 1977. *Aspetti sociolinguistici dell'Italia contemporanea*, Atti dell'VIII Congresso internazionale di studi Bressanone, 31 maggio — 2 giugno 1974, Bulzoni, Roma.

SULL'ITALIANO PARLATO

Riassunto

Questo articolo tratta alcuni problemi dell'italiano parlato sul piano morfologico, sintattico e lessicale. Nell'ambito dei pronomi allocutivi italiani considera l'opposizione tra l'uso delle forme lei/ella, voi/loro. Nell'ambito dei pronomi personali tratta l'opposizione tra l'uso delle forme lui/egli, lei/essa, loro/essi i esse. Nell'italiano parlato il congiuntivo non viene rispettato sempre. Una ragione della ritirata del congiuntivo rispetto all'indicativo sta nel fatto che l'indicativo è un modo più facile ed immediato, mentre il congiuntivo, essendo usato meno di frequente, è spesso difficile per molti italiani, soprattutto per quelli delle classi sociali inferiori. Nel periodo ipotetico della irrealtà la lingua parlata sostituisce alla coppia congiuntivo trapassato/condizionale passato una coppia di verbi all'indicativo imperfetto. In questo caso la distinzione tra congiuntivo e condizionale viene eliminata nella lingua parlata, e tanto il primo quanto il secondo vengono sostituiti da forme dell'indicativo. Nell'ambito del lessico basti pensare all'uso di certi verbi: andare — recarsi, arrivare — giungere. Ciò che è cambiato non è l'uso linguistico quanto la coscienza sociale di tale uso.